

**Een archeologisch inventariserend
veldonderzoek door middel van
proefsleuven (IVO-P) op bolwerk Holland
ter plaatse van de voormalige
brandweerkazerne te Coevorden (D)**

J.J. Lenting & N. van Malssen

ARC-Rapporten 2011-114

Groningen
2011
ISSN 1574-6887

Colofon

Een archeologisch inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven (IVO-P) op bolwerk Holland ter plaatse van de voormalige brandweerkazerne te Coevorden (D)

ARC-Rapporten 2011-114
ARC-Projectcode 2009/659

Tekst

J.J. Lenting & N. van Malssen

Afbeeldingen

B. Schomaker

Redactie

K. Otten

Status

definitieve versie

Autorisatie — C.G. Koopstra

Beheer en plaats van documentatie

Archaeological Research & Consultancy

Uitgegeven door

ARC bv

Postbus 41018

9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Groningen, 2011

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

Inhoud

1	Inleiding	4
1.1	Aanleiding voor het onderzoek	4
1.2	Ligging van het onderzoeksgebied	4
1.3	Doel van het onderzoek en vraagstellingen	4
1.4	Werkwijze	5
2	Historisch kader	8
3	Resultaten	11
3.1	Bodemopbouw	11
3.2	Sporen en structuren	11
3.3	Vondsten	12
4	Conclusies	17
5	Waardering volgens KNA 3.2	18
6	Aanbeveling	20
7	Samenvatting	21
	Bijlagen	23

Projectgegevens

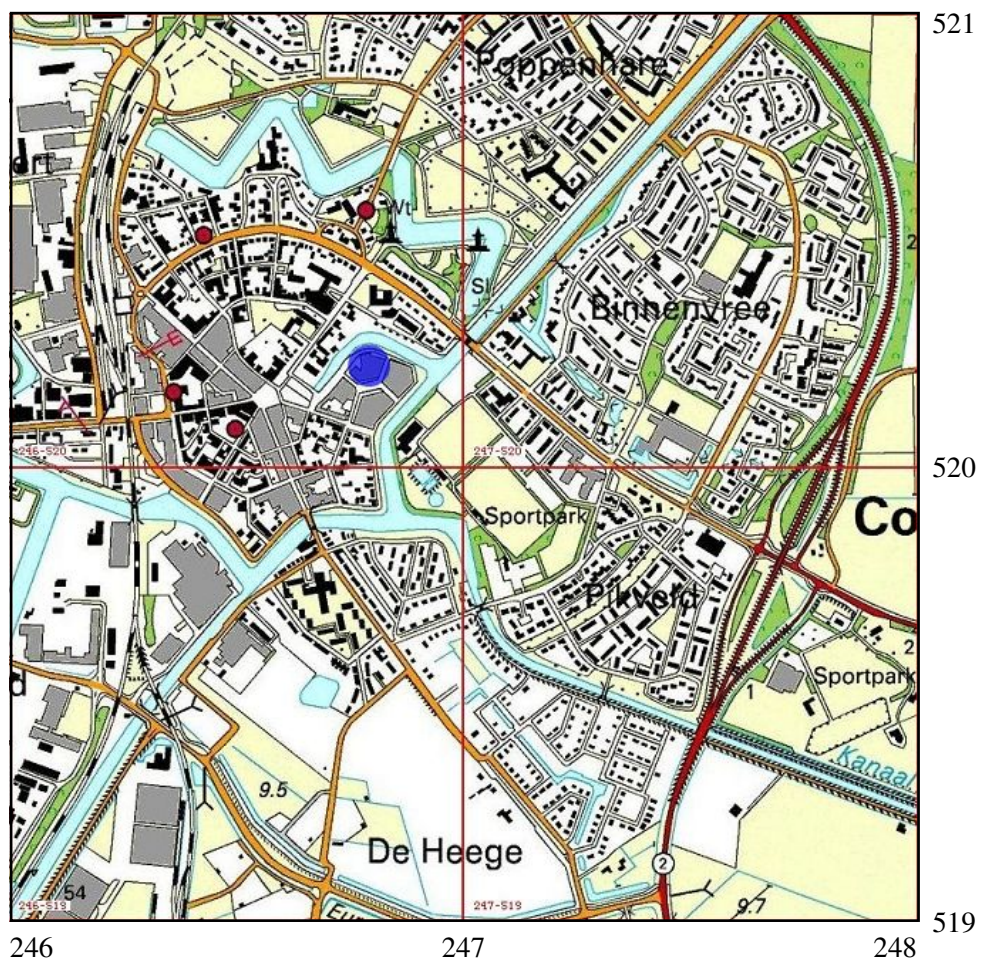
Projectnaam	Voormalige brandweerkazerne
Projectcode	2009/659
Archisnummer	44.808
Status	Definitief (Februari 2012)
Projectleider	J.J. Lenting
Contact	050-3687100; k.lenting@arcbv.nl
Opdrachtgever	Gemeente Coevorden; H.A. Gortmaker
Contact	hagortmaker@coevorden.nl
Bevoegde overheid	Gemeente Coevorden
Contact	Stuurgroep Centrumplan

Locatiegegevens

Toponiem	Bolwerk Holland
Plaats	Coevorden
Gemeente	Coevorden
Provincie	Drenthe
Kaartblad	22E
RD-coördinaten	Locatie A: NW: 246.783/520.273 NO: 246.827/520.264 ZO: 246.825/520.250 ZW: 246.781/520.259 Locatie B: N: 246.773/520.242 O: 246.777/520.227 Z: 246.786/520.217 W: 246.758/520.226
Oppervlakte	Locatie A: 620 m ² Locatie B: 232 m ²

Beschrijving onderzoekslocatie

Type	Oude geul; verdedigingswerk; schans.
Geomorfologie	Waterloop (al dan niet antropogeen) met vullingslagen in dekzand.
Bodem	Ophogingslagen op vullingslagen waterloop in dekzand.
Historische situatie	Historisch centrum Coevorden.
Archeologische verwachting	Terrein van hoge archeologische waarde; hoge trefkans.

Afbeelding 1. Topografische kaart van de onderzoekslocatie (binnen blauwe stip) en omgeving, voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding voor het onderzoek

In opdracht van de gemeente Coevorden heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) een inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven (IVO-P) uitgevoerd in het centrum van Coevorden. In het kader van het Centrumplan wordt op een groot aantal locaties binnen de voormalige vesting nieuwbouw gerealiseerd. Op de plaats van de voormalige brandweerkazerne en daaraan grenzend aan de Haven zullen appartementencomplexen worden gerealiseerd. Op grond van historisch onderzoek en archeologisch onderzoek door Oranjewoud in 2007 is vastgesteld dat zich ter plaatse van de nieuwbouw archeologische waarden bevinden. De voorziene graafwerkzaamheden ten behoeve van deze inrichting zullen leiden tot aantasting van de aanwezige archeologische en cultuurhistorische waarden. Op grond van dit waarderend proefsleuvenonderzoek zal bepaald worden of vervolgonderzoek door middel van een opgraving noodzakelijk is.

Het proefsleuvenonderzoek vond plaats op 26 januari 2011. Als senior KNA-archeoloog was drs. C.G. Koopstra aan het project verbonden. De projectleiding was in handen van J.J. Lenting. Het veldteam bestond uit M. Bannink MA en mw. drs. K.M. Wojciechowska-Treder. Als vrijwilliger was P. Frikken (metaaldetectie) bij het onderzoek betrokken. Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd conform de eisen die gesteld worden in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.2).¹

1.2 Ligging van het onderzoeksgebied

Het plangebied ligt in het centrum van Coevorden en wordt in het noorden ingesloten door de Musket, in het westen door de Princestraat en ten zuiden en oosten door de Haven. Het ligt in de linkerschouderhoek van het voormalige bastion Holland en op de oude locatie van de brandweerkazerne (afb. 1 en 2).

1.3 Doel van het onderzoek en vraagstellingen

Het proefsleuvenonderzoek heeft tot doel de resterende archeologische waarden te inventariseren en indien mogelijk te waarderen. Ten behoeve van het onderzoek is een Programma van Eisen (PvE, d.d. 23 november 2010) opgesteld door mw. drs. A. Mennens-van Zeist en drs. J. Molema (Steunpunt Libau), waarin de volgende onderzoeksvragen zijn geformuleerd:

Algemeen:

- 1 *Zijn er archeologische sporen, structuren en vondstmateriaal aanwezig? Zo ja: wat is de ruimtelijke verspreiding (horizontale en verticale begrenzing),*

¹De inhoud van de KNA kan worden geraadpleegd op www.sikb.nl.

Abbeelding 2. De ligging van de onderzoekslocaties.

de aard, ouderdom en conserveringsgraad van de sporen en vondsten en kunnen deze toegewezen worden aan een bepaalde periode?

- 2 *Wat is de totale dikte van het archeologische pakket en hoeveel afzonderlijke bewoningsniveaus kunnen onderscheiden worden?*

De vestingperiode:

- 3 *Wat is er nog over van de oorspronkelijke indeling van bastion Holland (courtine, noordelijke flank, wallen, grachten, etc.)?*
- 4 *Zijn er nog sporen van gevechtshandelingen aanwezig zoals approches en restanten van aarden verdedigingswerken, bijvoorbeeld uit het Beleg van Maurits in 1592?*

De middeleeuwse stad en oudere perioden:

- 5 *Zijn er in de ondergrond restanten bewaard gebleven van de middeleeuwse stad en oudere perioden? Zo ja, waaruit bestaan deze en zijn deze nader te dateren?*

1.4 Werkwijze

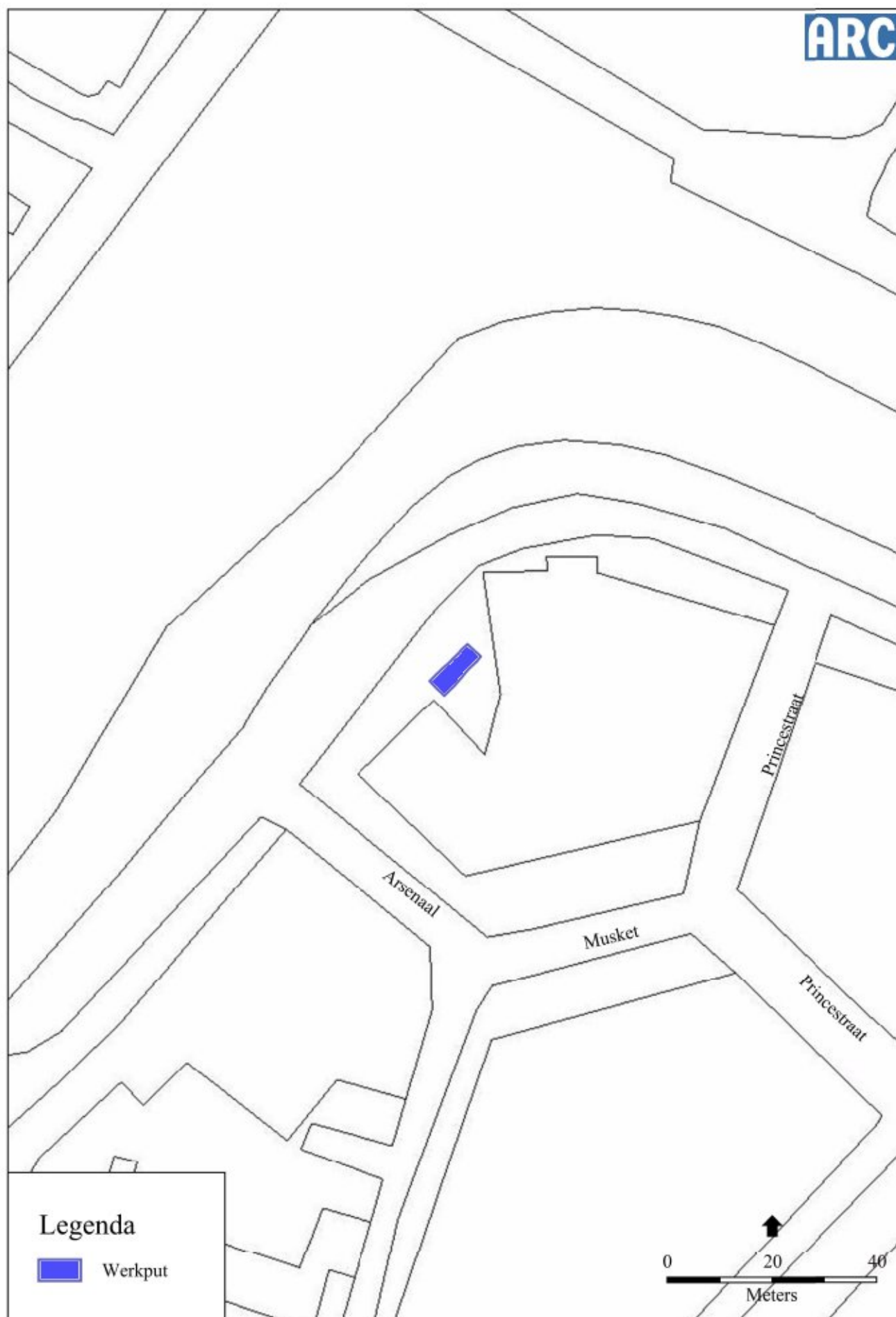
Volgens het PvE dienden drie proefsleuven te worden aangelegd: Op locatie A een proefsleuf van 4×15 m en direct ten oosten hiervan een proefsleuf van 4×10 m. Op locatie B was een proefsleuf van 4×10 m gepland.

Locatie A

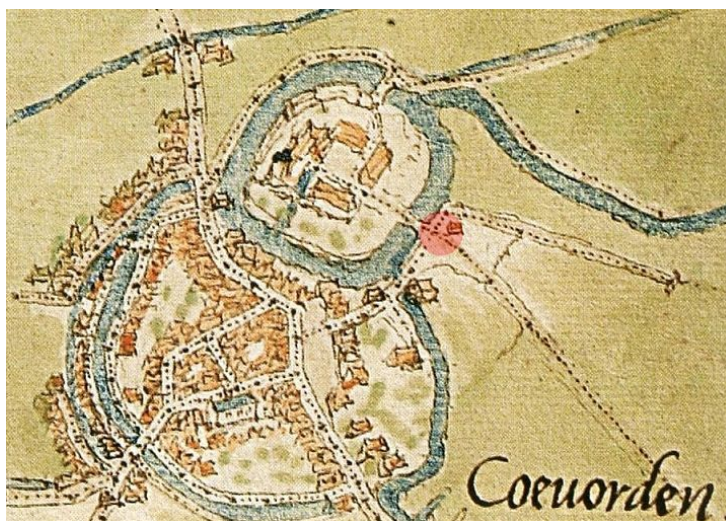
Door de aanwezigheid van enkele bomen, een voetpad, een gemetselde muur en de ligging van een hoofdwaterleiding met brandkraan dwars door de geplande proefsleuven konden de twee geplande proefsleuven niet worden aangelegd. Het was niet mogelijk om de proefsleuven te verschuiven of te versmallen.

Locatie B

Het vlak van werkput 1 (afb. 3) is net boven het grondwaterniveau aangelegd op ca. 1,3 m –mv; dit is tevens de diepte waarop in de noordelijke hoek het natuurlijke dekzand zichtbaar wordt. Op vlak 1 zijn veertien spoornummers uitgedeeld en vijf vondstnummers. De lange westelijke putwand is als profiel P1 gedocumenteerd en de korte noordwand als profiel P2. In het vlak zijn vier boringen tot ca. 1,3 m onder vlak 1 doorgezet tot in de natuurlijke dekzandlaag. De aanleg van werkput 1 en de stort zijn afgezocht met een metaaldetector. Het vlak is getekend (schaal 1:50) en gefotografeerd; de profielen zijn getekend (schaal 1:20) en gefotografeerd.

Afbeelding 3. De ligging van de werkput.

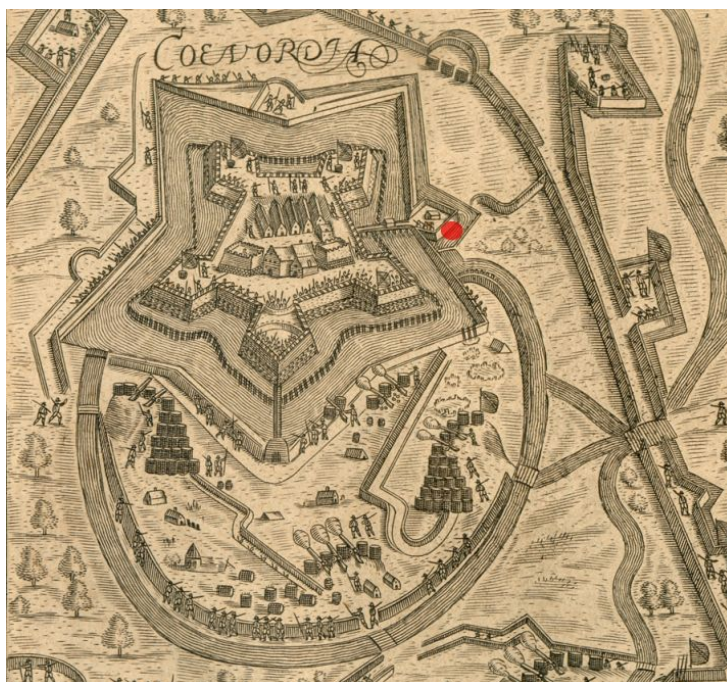
Afbeelding 4. De ligging van de onderzoekslocatie (binnen rode stip) op een kaart van Jacob van Deventer (ca. 1569). Er is nog geen sprake van een ravelijn. De kaart is oost gericht. Bron: (Koeman & Visser 1992).

2 Historisch kader

Coevorden is ontstaan bij de kruising van twee belangrijke vroegmiddeleeuwse handelsroutes, waar voordren (doorwaadbare plaatsen) waren gelegen tussen ontoegankelijke moerassige veengebieden. De eerste vermelding van de plaatsnaam dateert uit 1141, wanneer in een oorkonde sprake is van Fredericus van Cuvor[de]. In een oorkonde uit 1148 wordt boeren opgedragen pacht af te dragen bij een huis in 'Koiforde' (Kleis 2005). De motte dateert uit de 11e eeuw. In de 16e eeuw was sprake van een kasteel met een bakstenen hoofdgebouw en bijgebouwen van hout en vakwerk.

In de Middeleeuwen was Coevorden een verdedigbare nederzetting omgeven door een gracht en een wal. Wanneer de nederzetting stadsrechten verkreeg, is niet duidelijk: er is een stadsbrief uit 1407 overgeleverd, maar het begin van de stedelijke groei en organisatie moet al veel eerder hebben plaatsgevonden. Ook is onduidelijk wanneer de omgrachting en omwalling zijn aangelegd, maar bekend is dat in 1450 Coevorden bisschoppelijke toestemming kreeg een gracht met palissade aan te leggen en dit te bekostigen met belastinggelden. De palissade werd voor de wal geplaatst en de wal werd opgeworpen met de grond die bij het graven van de gracht vrijkwam. Deze situatie is herkenbaar op de kaart van Van Deventer uit ca. 1560: een door een ronde gracht omgeven stedelijk gebied en het kasteel als een dwangburcht opgenomen in de omgrachting; op het snijpunt van stadsgracht en kasteelgracht bevond zich de doorgaande noord-zuidroute (afb. 4).

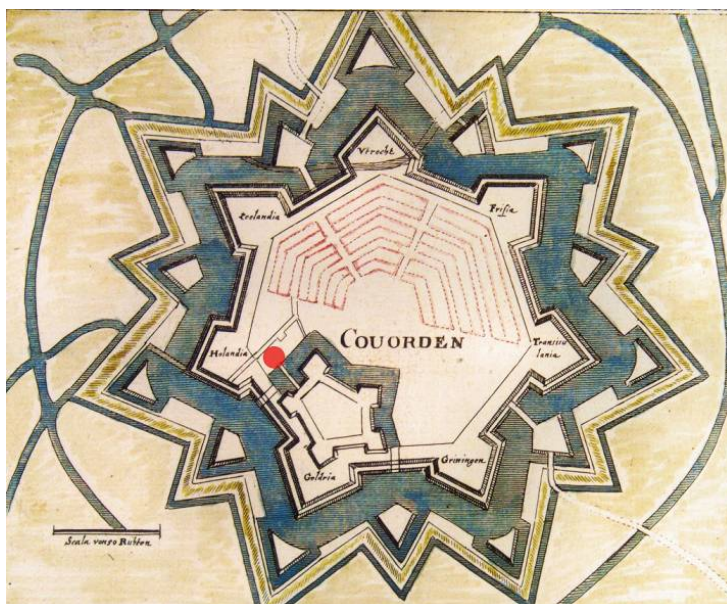
In 1551 besloot Karel V om de Duitse stad Lingen als frontiervestiging te laten functioneren, waarna de wallen van het kasteel te Coevorden werden geslecht. In 1579 werd een begin gemaakt om rondom het kasteel een wal met vijf bastions aan te leggen, met daaromheen een brede gracht. Wegens gebrek aan geld werd dit werk

Afbeelding 5. Coevorden tijdens het beleg van 1592 volgens een kopergravure van Pieter Both (1610). Het ravelijn en de gracht zijn nu aanwezig. In rood de ligging van de onderzoekslocatie. De kaart is oost gericht. Bron: Drentse Veste.

gestaakt. In 1580 werd opnieuw een begin gemaakt om de stad te versterken naar een ontwerp van Adriaan Anthonisz. uit Alkmaar. Dit ontwerp bestaat uit een zevenhoek, waarvan twee bolwerken of bastions daadwerkelijk werden gerealiseerd. Vanaf 1585 werd de versterking van het kasteel voltooid; het blijft vijfhoekig met bastions op de hoeken. De stad zelf bleef nog onversterkt en daardoor onverdedigbaar.

In 1592 werd de vesting belegerd door prins Maurits en graaf Willem Lodewijk (afb. 5) en in 1594 kwam Coevorden definitief in Staatse handen. Er werd zoveel belang aan de locatie toegekend dat het in 1594 onder leiding van prins Maurits tot vestingstad werd omgevormd. In 1605 werd een begin gemaakt met de fortificatie van de stad naar een ontwerp van Paulus Simonsz. De stad werd omgeven door een omgrachte stervormige structuur, die bestond uit zeven bastions en ravelijnen en een tweede omgrachting met contrescarpen in de vorm van een ster met veertien punten. Tussen 1609 en 1617 werd het stratenplan van de stad gewijzigd in een radiair patroon, naar een ontwerp van Jan Suermondt (afb. 6). Na de Vrede van Munster in 1648 werd het garnizoen ingekrompen en werd de vesting niet langer onderhouden. Hierdoor zag de bisschop van Munster, Christoffel Bernard van Galen oftewel Bommen Berend, in 1672 kans om de vesting te veroveren. Coevorden werd nog in hetzelfde jaar door de Staatse troepen onder leiding van Karel van Rabenhaupt heroverd.

Afbeelding 6. Coevorden rond 1659, naar Casper Merian. Het ravelijn is verdwenen. In rood de ligging van de onderzoekslocatie. De kaart is zuid gericht. Bron: Drentse Veste.

Rond 1681 – 1682 werden de vestingwerken gemoderniseerd door de bekende vestingbouwer Menno van Coehoorn. Zo werd de buitengracht aanzienlijk verbreed en werden de bastions aangepast. Na deze strategische verbeteringen is nooit meer daadwerkelijk om de vesting gevochten. In 1850 werd bij Koninklijk Besluit besloten om de vesting op te heffen en in 1870 werd begonnen met de sloop. De enige relictten van de vesting zijn delen van de buitengracht, de contrescarp, de radiaire stratenaanleg en het tussen 1968 en 1972 volledig gerestaureerde kasteel.

Afbeelding 7. Profiel 1: detail met de insteek van de gracht.

3 Resultaten

3.1 Bodemopbouw

Tot 0,7 m –mv bleek de bovengrond totaal verstoord (bouwvoor, s901 – 904). Onder deze verstoorde laag lagen meerdere ophogingslagen of dempingslagen (s905 – 907 en s909 – 911) van een gracht. Tussen ca. 0,8 – 1,2 m –mv is een 35 cm dikke smeerlaag (s12 en s13) van een gracht aangetroffen. De C-horizont (s14, dekzand) en een inspoelingslaag (s908) lagen tussen ca. 1,2 m tot 2,3 m –mv (afb. 7 en 10).

3.2 Sporen en structuren

In de noordwesthoek van de werkput is op een diepte van 1,2 m –mv de C-horizont (dekzand; s14) aangetroffen (afb. 8 en 9). Waarschijnlijk is dit het talud van het ravelijn voor de toegangsbrug van de citadel. Direct ten zuiden hiervan lag een 0,7 m brede zwarte venige band (gyttja; s12), waarin vondstmateriaal (vnr. 2) is aangetroffen (zie hieronder). Deze laag loopt naar het zuiden af met een verval van 1,2 m over een afstand van 4 m. Uit boringen 1 en 2 blijkt dat het spoor ongeveer 0,7 m diep is. Het betreft waarschijnlijk de onderkant van de gracht. Boven het spoor zijn verschillende ophogings- of dempingslagen aangetroffen. Verder zijn in het zuiden van de werkput twee recente rechthoekige verstoringen (s3 en s9) aangetroffen.

Afbeelding 8. Vlakfoto, met linksboven de zandopduiking/het talud van het rave-lijn (s14).

3.3 Vondsten

Tijdens het onderzoek is een kleine hoeveelheid vondstmateriaal verzameld: negen aardewerkfragmenten en zeven metalen voorwerpen. Al het vondstmateriaal is gedetermineerd en beschreven door J.J. Lenting.

3.3.1 Aardewerk

De scherven zijn afkomstig van minimaal acht verschillende voorwerpen (tabel 1). De scherven zijn sterk gefragmenteerd, maar zijn tijdens het lange verblijf in de bodem goed bewaard gebleven. Een scherv van een drinkkan, een zogenaamde ‘Jacobakan’ (vnr. 3), dateert uit de Late Middeleeuwen, de rest van de scherven dateert uit de periode 1575 – 1625. Het gaat hierbij om roodbakkend aardewerk met aan de binnenkant transparante loodglazuur, waarin gekookt werd (fragmenten van een steelkom, een steelpan en een grape (kookpot)). Verder zijn scherven aangetroffen van steengoedkruiken.

3.3.2 Metaal

De zeven metalen voorwerpen (zes van lood en een van koper; tabel 2) zijn verzameld met behulp van een metaaldetector, waarvan enkele (vnrs. 2 en 5) zijn aangetroffen in de smeerlaag (s12).

vondstnr./volgnr. put/vlak		vak		spoor/vulling		baksel	vorm	type/productiepl.		opmerking	N	mai	afm. (mm)		geglazuurd engobe plaats glazuur		
				context				rand	wand					kleur			datering
1/1	1/0a	1	0	laag		roodbakkend	koekenpan	–	1	– schenklip	1	1	85	bruin	lood	binnen	1600-1650
1/2	1/0a	1	0	laag		roodbakkend	steelkom	–	1	– zwaluwstaart steel	1	1	85	bruin	lood	binnen	1600-1650
1/3	1/0a	1	0	laag		steengoed	kruik	Rearen	–	1 –	1	1	60	bruin	zout	binnen	1600-1650
1/4	1/0a	1	0	laag		steengoed	kruik	Frechen	–	1 –	1	1	50	bruin	zout	binnen	1600-1650
2	1/1	0	12	grachtbodem		steengoed	kruik	Rearen	–	2 1x ooraanzet	1	1	60	bruin	zout	binnen	1600-1650
3	1/0a	2	0	laag		steengoed	kruik	Siegburg	–	1 ooraanzet	1	1	65	l. grijs	–	–	1300-1400
4	1/1	0	5	laag		roodbakkend	grape	–	–	2 –	2	1	25	bruin	lood	binnen	1600-1650

Tabel 1. Overzicht van het aardewerk.

vondstnr./volgnr. puu/vlak	vak	spoor/vulling	metaal	voorwerp	N	lxbxd (mm)	compleetheid	datering
1/1	1/0a	1	– koper	munt: duit Zwolle (15)97	1	22	compleet	1597
1/2	1/0a	1	– lood	gietfragment	1	25x15x5	compleet	1580-1700
1/3	1/0a	1	– lood	kogel	4	2x15, 2x12	compleet	1580-1700
4	1/1	–	5 lood	kogel	1	12	compleet	1580-1700

Tabel 2. Overzicht van de metalen voorwerpen.

Koperen duit

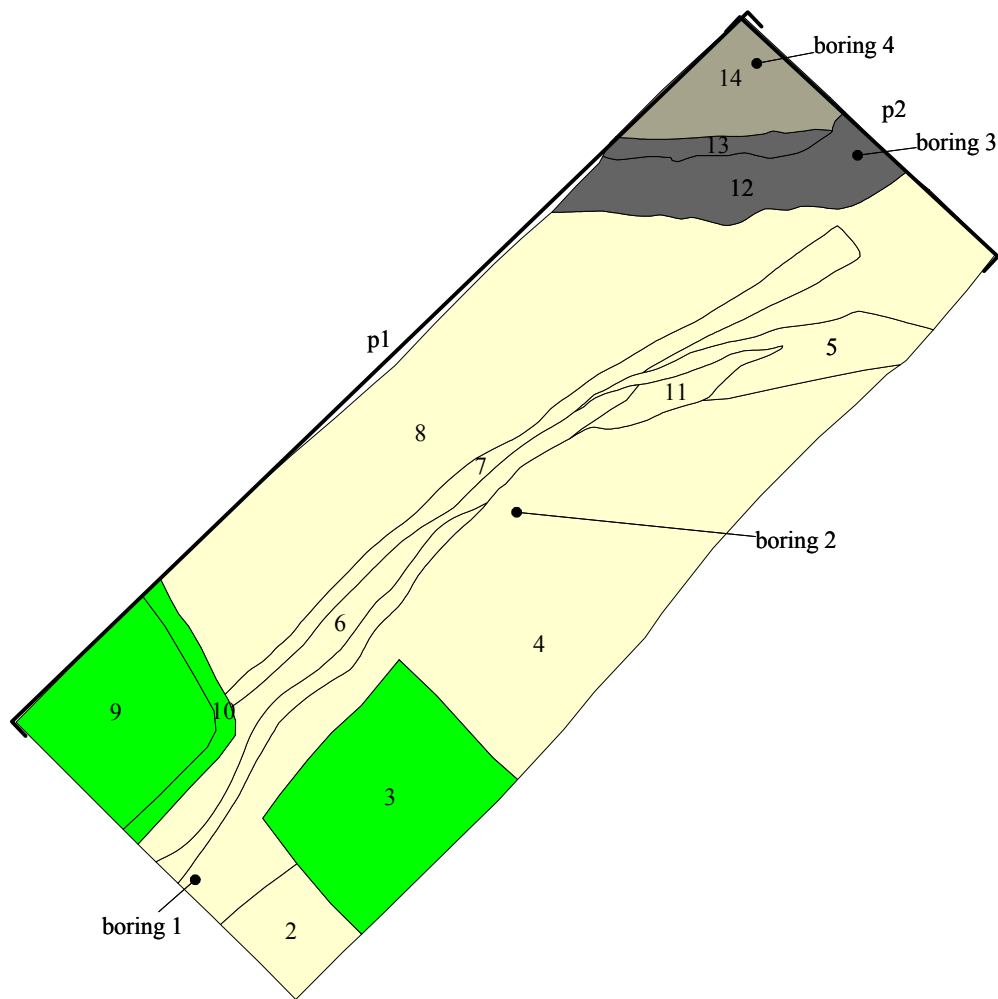
De duit is in Zwolle geslagen in 1597. Op de muntzijde staat ZW OLLAE 97. Op de keerzijde staat DEVS.REFVGIVM.NOSTRVM, *de Heer is onze toevlucht*. De munt was slecht geconserveerd.

Loden kogels

Naast vijf loden kogeltjes is ook een loden gietprop (vnr. 1/2) gevonden, die is ontstaan als afvalproduct van het gieten van loden kogels.

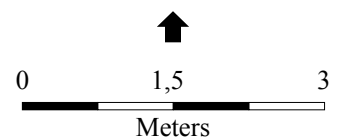
Drie kogeltjes hebben een diameter van 12 mm en twee van 16 mm. De kogels dateren uit de periode 1600–1650. Het is op basis van de diameter van een kogel moeilijk te bepalen in wat voor type vuurwapen het is gebruikt. Globaal kunnen de kogels uit de 17e eeuw met een diameter van 10–14 mm aan een pistool toegerekend worden en die van 15 en 16 mm aan een roer.² De kogeltjes waren goed geconserveerd.

²Het roer was een lichtere uitvoering van het musket en woog iets minder dan 4 kg, terwijl de loop geboord was op een kaliber van ca. 15,9 mm. Dankzij dit geringe gewicht kon het roer uit de hand worden afgevuurd, zonder dat hierbij een furket nodig was. In de loop van de 17e eeuw verdween geleidelijk aan het zware musket om plaats te maken voor de lichtere roer, waarbij de benaming musket op het roer overging.

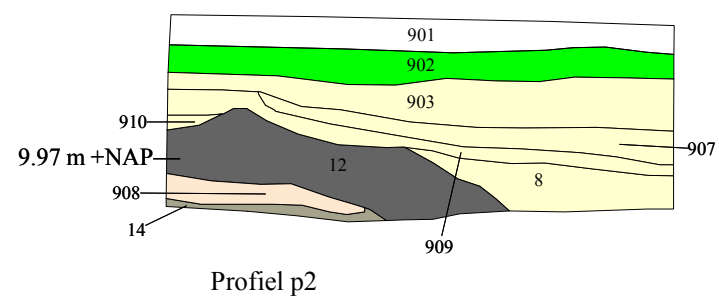
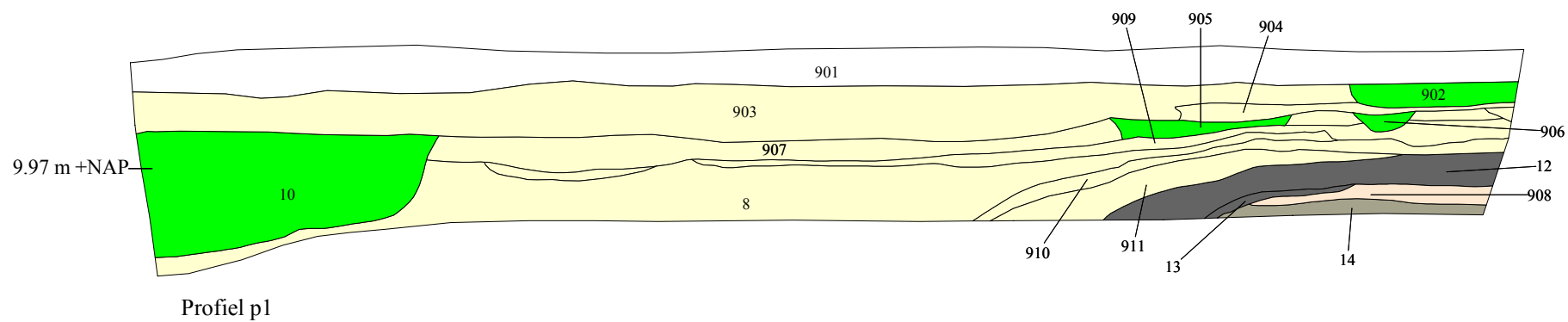

Legenda

- Ophogingslaag
- Kuil
- Gracht
- E-horizont
- Locatie profiel

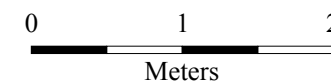

Afbeelding 9. Overzicht van de sporen met spoornummers.

Legenda

- Bouwvoor
- Ophogingslaag
- Kuil
- Gracht
- E-horizont
- Laag
- NAP-hoogte

Afbeelding 10. Overzicht van profielen met spoornummers.

4 Conclusies

Algemeen:

- 1 *Zijn er archeologische sporen, structuren en vondstmateriaal aanwezig? Zo ja: wat is de ruimtelijke verspreiding (horizontale en verticale begrenzing), de aard, ouderdom en conserveringsgraad van de sporen en vondsten en kunnen deze toegewezen worden aan een bepaalde periode?*

Er is een gracht (s12) aangetroffen, waarbij het kan gaan om de gracht rondom een ravelijn, waarvan mogelijk een restant is aangetroffen. Op basis van het in dit spoor aangetroffen vondstmateriaal is de gracht te dateren in de periode 1575 – 1625. De gracht lijkt door te lopen in westelijke, zuidelijke en oostelijke richting.

De sporen waren duidelijk herkenbaar op het vlak en in het profiel. Het vondstmateriaal is door de vochtige en zuurstofarme omgeving uitstekend bewaard gebleven, met uitzondering van de koperen munt, die nogal was verweerd.

- 2 *Wat is de totale dikte van het archeologische pakket en hoeveel afzonderlijke bewoningsniveaus kunnen onderscheiden worden?*

Er zijn geen bewoningsniveaus aangetroffen. Het aangetroffen spoor betreft een ca. 35 cm dikke zwarte venige band (gyttja; s12), de onderkant van de hierboven beschreven gracht. Boven deze laag zijn meerdere dempingslagen aangetroffen.

De vestingperiode:

- 3 *Wat is er nog over van de oorspronkelijke indeling van bastion Holland (courtine, noordelijke flank, wallen, grachten, etc.)?*

Er zijn geen resten aangetroffen van bastion Holland.

- 4 *Zijn er nog sporen van gevechtshandelingen aanwezig zoals approches en restanten van aarden verdedigingswerken, bijvoorbeeld uit het Beleg van Maurits in 1592?*

Niet van toepassing.

De middeleeuwse stad en oudere perioden:

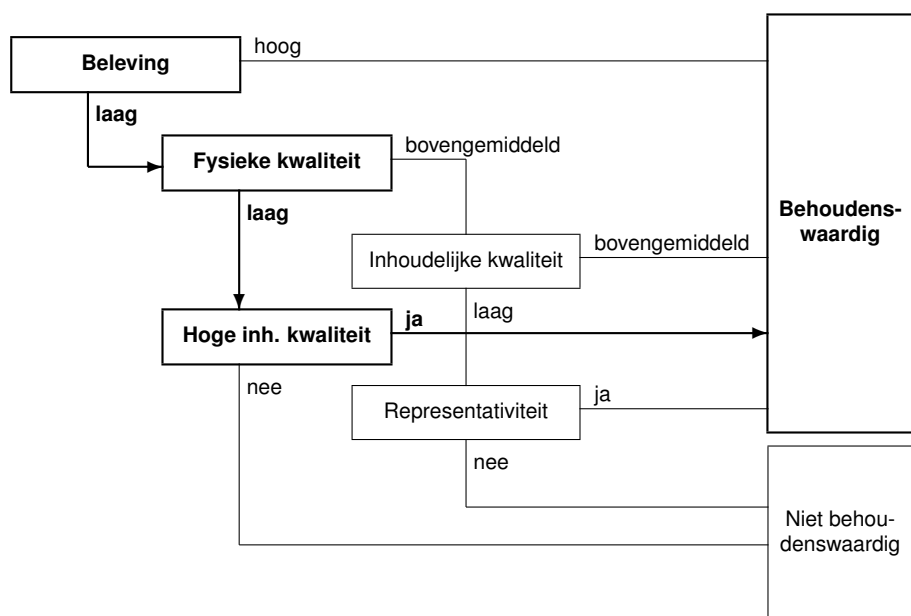
- 5 *Zijn er in de ondergrond restanten bewaard gebleven van de middeleeuwse stad en oudere perioden? Zo ja, waaruit bestaan deze en zijn deze nader te dateren?*

Er zijn geen middeleeuwse of oudere resten aangetroffen, op één 14e-eeuws scherfje na dat is aangetroffen in de vulling van de gracht.

5 Waardering volgens KNA 3.2

Hieronder wordt de waardering gegeven van de resultaten volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.1. De waardering bestaat uit een scoretabel met uitleg en een beslissingsdiagram. In de scoretabel worden de resultaten van het onderzoek van een gewicht voorzien (mogelijke scores: 1 t/m 3). Een laag getal representeert een lage waarde en een hoog getal een hoge waarde. In het beslissingsdiagram wordt op basis van de scores in de tabel bepaald of het object behoudenswaardig is. De behoudenswaardigheid van de vindplaats is het leidende criterium voor het bepalen van de noodzaak voor vervolgonderzoek. Een korte uitwerking van de criteria waarmee in de scoretabel rekening is te vinden bijlage 1. Voor een volledige beschrijving van de normen en regels volgens welke deze waardering tot stand is gekomen, wordt verwezen naar de website van SIKB (www.sikb.nl).

<i>Beleving</i>		opmerkingen
schoonheid	–	Nvt
herinneringswaarde	–	Nvt
<i>Fysieke kwaliteit</i>	score	opmerkingen
gaafheid	2	–
conservering	2	–
<i>Inhoudelijke kwaliteit</i>	score	opmerkingen
zeldzaamheid	2	De sporen maken deel uit van de 16e – 17e-eeuwse verdedigingswerken.
informatiewaarde	2	–
ensemblewaarde	3	–
representativiteit	3	–

6 Aanbeveling

Volgens historisch kaartmateriaal ligt de onderzoekslocatie op de plek van het ravelijn dat voor de toegangsbrug naar de citadel heeft gelegen. Het ravelijn werd omgeven door een diepe gracht. Het is zeer waarschijnlijk dat bij het onderzoek een deel van deze gracht en een (klein) deel van het ravelijn zijn aangetroffen. In de grachtvulling is vondstmateriaal gevonden. Er is derhalve sprake van een behoudenswaardige vindplaats. Daarom wordt geadviseerd om de archeologische resten binnen de onderzoekslocatie en directe omgeving *in situ* te behouden. Indien dit niet mogelijk is en hier bodemverstorende werkzaamheden plaats gaan vinden, dan wordt geadviseerd de archeologische waarden *ex situ* te behouden door middel van een definitieve archeologische opgraving. Het is aan de bevoegde overheid om op basis van dit advies een selectiebesluit te nemen.

7 Samenvatting

In opdracht van de gemeente Coevorden heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) een inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven (IVO-P) uitgevoerd in het centrum van Coevorden, in de linkerschouderhoek van het voormalige bastion Holland en op de oude locatie van de brandweerkazerne. Het proefsleuvenonderzoek vond plaats op 26 januari 2011.

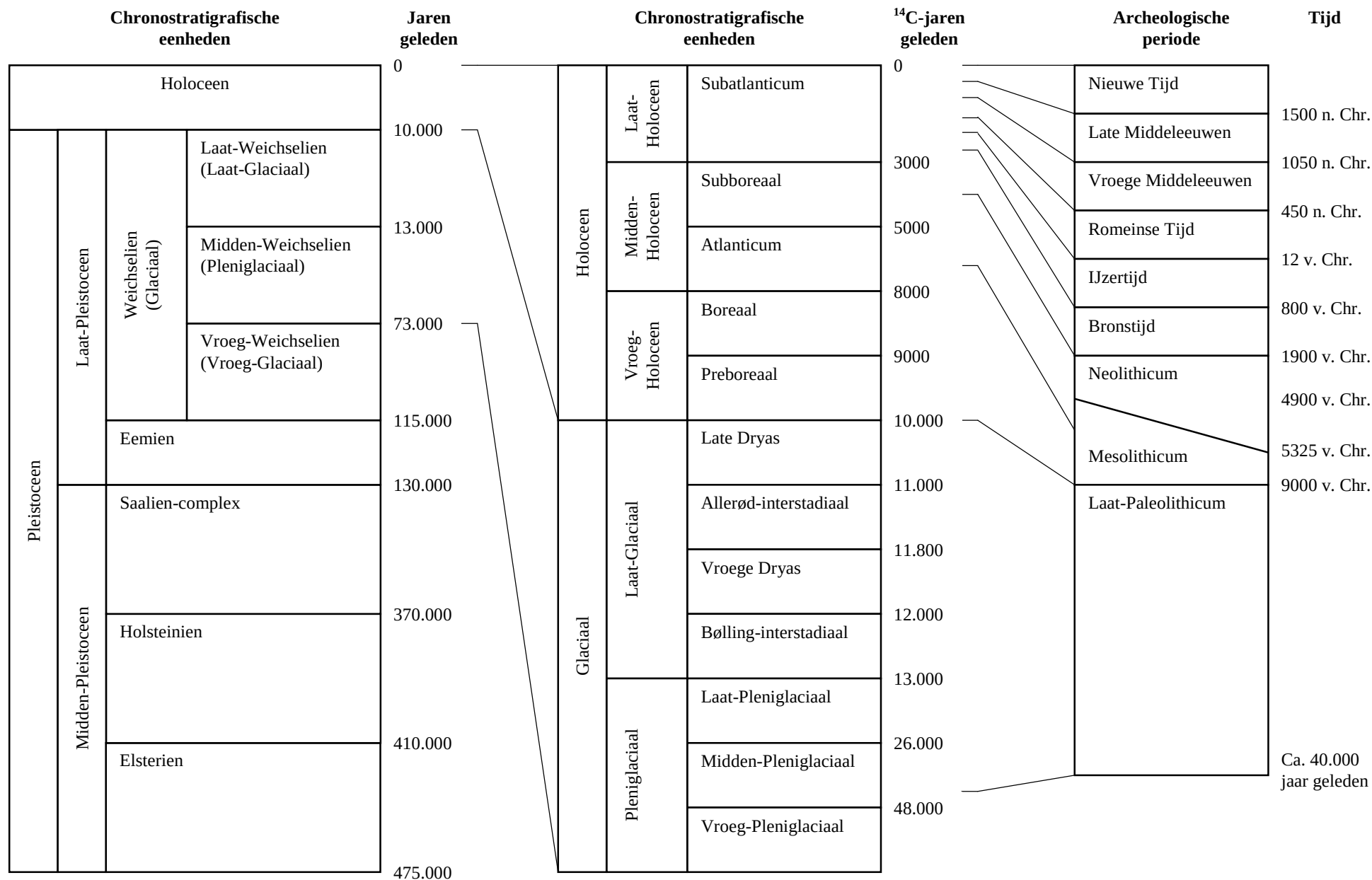
Volgens historisch kaartmateriaal ligt de onderzoekslocatie op de plek van het ravelijn dat voor de toegangsbrug naar de citadel heeft gelegen. Het ravelijn werd omgeven door een diepe gracht. Het is zeer waarschijnlijk dat bij het onderzoek een deel van deze gracht en een (klein) deel van het ravelijn zijn aangetroffen. In de grachtvulling is vondstmateriaal gevonden (loden kogeltjes, een koperen munt en aardewerk). Het vondstmateriaal dateert, op een laatmiddeleeuwse scherf na, uit de 16e en 17e eeuw. Er lijkt derhalve sprake te zijn van een behoudenswaardige vindplaats.

Literatuur

- Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land*. Assen (Fysische geografie van Nederland). 4e, geheel herziene druk.
- Brandt, R.W. et al. (red.), 1992. *ARCHIS. Archeologisch Basis Register, versie 1.0*. Amersfoort.
- Kleis, G., 2005. *Geschiedenis van het kasteel te Coevorden. Van gewestelijk tot stedelijk bestuurscentrum 1046-1974*. Coevorden.
- Koeman, C. & J.C. Visser, 1992. *De stadsplattegronden van Jacob van Deventer*. Landsmeer/Alphen aan den Rijn.
- Mulder, E.F.J. de, M. C. Geluk, I .L. Ritsema, W. E. Westerhoff & T. E. Wong, 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen/Houten.

Bijlage 1 Waarderingscriteria conform KNA 3.2

<i>Beleving</i>		opmerkingen
schoonheid	–	zichtbaarheid vanaf het maaiveld als landschapselement; vorm en structuur; relatie met omgeving
herinneringswaarde	–	verbondenheid met feitelijk historische gebeurtenis; associatie met toegeschreven kwaliteit of betekenis
<i>Fysieke kwaliteit</i>		opmerkingen
gaafheid	1/2/3	aanwezigheid sporen; gaafheid sporen; ruimtelijke gaafheid; stratigrafie intact; mobilia in situ; ruimtelijke relatie tussen mobilia onderling; ruimtelijke relatie tussen mobilia en sporen; aanwezigheid antropogeen biochemisch residu; stabiliteit van de natuurlijke omgeving
conservering	1/2/3	conservering artefacten (metaal/overig) conservering organisch materiaal
<i>Inhoudelijke kwaliteit</i>		opmerkingen
zeldzaamheid	1/2/3	het aantal vergelijkbare vindplaatsen van goede kwaliteit uit dezelfde periode binnen dezelfde archeoregio waarvan de aanwezigheid is vastgesteld;
informatiewaarde	1/2/3	idem, op basis van een recente en specifieke verwachtingskaart opgraving/onderzoek van vergelijkbare vindplaatsen binnen dezelfde archeoregio (minder/meer dan 5 jaar geleden; volledig/partieel); recent en systematisch onderzoek in de betreffende archeoregio; recent en systematisch onderzoek van de betreffende archeologische periode; passen binnen vastgesteld onderzoeksprogramma van universitair instituut of Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
ensemblewaarde	1/2/3	synchrone context (voorkomen van vindplaatsen uit dezelfde periode binnen de micro-regio); diachrone context (voorkomen van vindplaatsen uit opeenvolgende perioden binnen de micro-regio); landschappelijke context (fysisch- en historisch-geografische gaafheid van het contemporaine landschap); aanwezigheid van contemporaine organische sedimenten in de directe omgeving
representativiteit	–	kenmerkendheid voor een bepaald gebied en/of periode; het aantal vergelijkbare vindplaatsen van goede fysieke kwaliteit uit dezelfde periode binnen dezelfde archeoregio waarvan de aanwezigheid is vastgesteld en waarvan behoud is gegarandeerd; idem, op basis van een recente en specifieke verwachtingskaart

Bijlage 2. Een overzicht van geologische (chronostratigrafische) en archeologische periodes. Door: A.J. Wullink. Gebaseerd op: Brandt et al. 1992; De Mulder et al. 2003; Berendsen 2004.